

MILAN FABJANČIČ:

PROLOG TRAGEDIJI „V NOVI SVET“.

I.

Živel je človek; takrat pa je bil še fant, ko je že zaslutil razliko med solncem in temo, vinom in vodo, ognjem in zrakom. Na ramena se mu zavalila ogromna teža nevidne skale, ki mu je krivila hrbet in upogibala glavo, ponoči pa ga premetavala po trdem ležišču in mu v mukah drobila grudi. Iz dneva v dan je naraščala teža, ki je zbadala, žgala, bičala, in mladenič je pobegnil, se umaknil ljudem v pusto goščo za celih dvajset let, da bi v samoti našel luč in ključ, razmahnil zavese blodnim očem. Od zore do mraka je delal, se učil in molil ob bistrem potočku sredi gošče; kako pa je živel in kaj je užival, je bilo zakrito vsem ljudem, le strašno učen in moder je bil mož. Celih dvajset let se v delu in učenju ni spomnil, da bi se ogledal v zrcalu ali v bistrem potočku, ubogi mož je pozabil nase: lasje so mu zrastle preko ramen, brada mu je pokrila prsi, oblačilo je v cunjah viselo na njegovem sključenem telesu in iz njegovih raztrganih čevljev so štrleli dolgi, umazano rumeni nohtovi. Tak je stopil po dvajsetih letih med ljudi.

Kakor da sta udarila vihar in huda ura v božji svet, tako so bežali ljudje pred njim, pred strašilom, ki je bilo groznejše od tisočletnega prokletstva, težje od črne slutnje in strupeno grenko kakor sodba in obsodba. Mož je tekal za ljudmi, jih vabil in klical k sebi; nikogar ni priklical. Nekoč je zagledal otroka, ki se je igral v cestnem prahu. Približal se mu je od zadaj prav nalahko, ujel otroka v naročje ves vesel in kriknil: «Ali se me tudi ti bojiš?» Otrok je odrevenel, groza mu je nastežaj odprla oči in usta, pa ni kriknil, le strepetal je kakor golobček in umrl. Strepetal je tudi mož ves, kolikor ga je bilo kakor hrast do globokih korenin — in zvil ga je plač: «Kdo sem, da celo cvetka vsiha od mojega dotika?» V odgovor je strmelo vanj dvoje velikih nemoosteklelih oči...

Položil je mrtvo/dete v rosno travo in se oddaljil v gozd, ki ga je sprejel s svojim tihim hladom, odgovarjajočim mu na pra-

šanja z mrzlim molkom, ki je postajal vedno temnejši in neznosnejši, vase zgrbljen kakor da hrani za svojim ciničnim obrazom skrivnosti v neprodirnih vodah temnomirnega jezera sredi plavozelenega smerečja. Pri jezeru je postal mož in se zatopil v njegovo vodovje, ki se ni zmenilo, se ni zgenilo in ni zatrepetalo, kakor da je izumrlo. Sedel je na breg in si zakril z dlanmi obraz. Vsepovsod mir in smrtna tišina.

Nenadoma pa je pljusnila iznad gladine svetla riba in se izgubila brez sledu, le veliki trepetajoči in prelivajoči se krogi so vznemirjali mirno gladino. Mož se je stresel: «Kaj? Ah, glej — riba!» Planil je kvišku in se zazrl v vodo: «Kam neki se je izgubila, kam je šla?» Iskal jo je s svojimi očmi, in jo zagledal; še globlje se je sklonil nad gladino in se zgrozil: dvoje oči je gledalo izpod vode vanj, dvoje oči sredi kosmatega obraza in razmršenih dolgih las.

Mož je odskočil, pa tudi prikazen v vodi je odskočila.

«Kdo si? Kdo je to? Povodnji mož? — Neumnost!»

Sklonil se je v drugič počasi in strahoma in gledal, kako vse bolj in bolj raste, se iztega pod njim — lasje, čelo, oči, nos in brada, dolga in divje razrastla. Gledala sta se iz oči v oči napol odprtih ust. Mož je stresel z glavo, oni v vodi je stresel z glavo; mož se je prijel za nos in brado, oni v vodi se je prijel za nos in brado...

«O ti bedak!» se je počil mož z dlanjo po čelu in kriknil na onega v vodi: «Ali si to ti, ali sem to jaz, oo, glej glej! — Kako si vendar lep, kako očarljivo krasen, hahaha...» Smejala sta se oba v mrzlem, pikrem smehu in si grozila. Moža je streslo neprijetno čustvo v mrzlih curkih kakor razočaranje, strah, nejevolja in stud nad samim seboj.

II.

Hlad in mrak sta objela gozdno tišino, v jezeru je zatrepetalo milijon zvezd...

Piš in šum se je dvignil med smerekami, jezero je vzvalovalo v lahnih valčkih; globoko v nedosežnosti so se premetavale zvezde, ugašale in se užigale. Onstran jezera se je razplamtel hladni mrak v krvavosvetlem žaru in preko gladine je šla padajoč in vstajajoč goreča grmada. Vse do neizmernih globočin se je razžarelo jezero, obsevajoč v gorečem krogu temne smreke, ki so

se majale v vetru in se iztegale kvišku proti neizrečno mirnemu zvezdnatemu nebu. Goreča grmada se je bližala z nepremagljivo silo.

Mož se je trepetajoč stisnil k drevesu in se ga na vso moč oklenil, da ga ne podre neznanski strah, ki mu je zapiral sapo in ga oblival z zbadajočim ognjem. Ogenj se je bližal, se prekopicaval in se dokopal prav do brega, se prevrnil na breg in ugasnil. Mrak je planil čez jezero, iz njega pa se je izluščil človek v trepetajoči tajnostni svetlobi, omahujoč pod bremenom dveh navzkriž položenih brun, ves premočen in potan, ves trepetajoč in solzan.

Ukopan je stal mož za drevesom, trd in nepremičen kakor iz kamena in strmel v okrvavljeni obraz prikazni in stokal: «Oh, oh, oh...»

Človek je zastokal, klecnil v kolenih in zaprosil z glasom do kraja izmučenega in izsesanega: «Pomagaj!»

Moža je povalilo in ga vrglo na obraz.

«Gospod, nisem vreden...» je kriknil razmrcvarjen.

«Ne padaj na obraz! Dvigni se... Pomagaj, je bilo rečeno.»

Mož se je dvignil in stal je beden in brezsilen. Jecljal je:

«Kako naj pomagam, kje naj primem? Dvajset let sem čepel v gošči in, in... ah, oprosti...»

«Primi, kakor vidiš mene! Ne pred menoj, prvo mesto je moje. Odzad se postavi in nosi!»

Mož se je vstopil odzadaj, podstavil desno ramo in objel bruno z desnico... kriknil je tako sirotno, tako grozotno bedno, da se je presekala tema in so jeknila drevesa: «Drži, drži, zdrobi me!»

«Ne bo te; ura še ni prišla...»

Šla sta po gozdu omahujoč, levo in desno so se drhteč priklanjale smreke, skrivnostno tiho je šepetal temni gozd. Mož je zdihoval, pridvigoval ramo, v katero je rezalo in žgalo, da bi kričal, popustil in zbežal; pa bruno je pritiskalo in ga trlo s svojo ogromno težo kakor prikovano. Gospod je korakal pred njim tiho brez vzdihla z narahlo sklonjeno glavo in s širokimi pleči.

Gospod je spregovoril: «Spal si, dragi moj, spal celih dvajset let in nisi slišal, nisi občutil, ker te je noga nosila vsepovsod drugod, ker si pobegnil od ljudi, med katere kot človek sodiš. Trideset let sem bil med njimi in šele tedaj sem spregovoril. —

Napravil boš sedaj z menoj to dolgo strašno pot, da boš videl in slišal, da boš občutil in spoznal.»

«Bojim se, groza me je ... Omagam; saj se komaj prestopam.»

«Razbijali bodo s sekirami po tvojih plečih in ne bodo jih razbili, ker se bodo, kakor so jeklene in težke, razletele na njih. Zemlja nima sile, da bi ubila sonce, ki je, ki sije in greje, obuja in poživlja. In sedaj ...»

Pred njima se je razmaknil gozd v neizmernost, se je razširilo ravno, ravno polje; vse v nedogled mrtvaško mirno brez svetlobe in luči. Daleč, daleč, prav na kraju ravni se je zarežal prozoren obraz in se režal petnajst klafter visok in deset klafter širok. Iz širokorazprtih oči so sikali ognjeni pogledi, veliki ostrobeli zobje so prežali v polmrak, krepko črtane poteze v obrazu so razdraženo podrgetavale, nosnice so se širile, kakor da vohajo krvavo, dišeče meso.

«Umakni to grozo, gospod, umakni to grozo ...» je obupno zaprosil mož in jecjal trepetajoč.

Obraz se je udrl v zemljo: dvoje silnih bliskov je prekrižalo vso neizmernost, ravan se je stresla in zamajala, mračno, svinčenateško nebo je zagrmelo, kakor da se hoče razklati, razgnati. Zemlja se je rohneč odpirala in bruhala iz temnih, dvigajočih se grudi milijonske, težkoopremljene armade; od moči, zdravja in volje bobnečih korakov so prihajale na dan, korakale v železnem miru brez besed in se nameščale levo in desno tako, da so tvorile posredi širok prehod. Armade so zravnane obstale, trde in nepremične so pričakovale trenutka in znamenja. Vsi obrazi so bili železno napeti, v ognju kaljeni in brušeni, le iz oči, ki so razodevale nerazumevanje, grozo in strah, je sevalo jasno in odkrito vprašanje: zakaj in čemu vse to, zakaj in čemu nas je izbruhnila zemlja, na čigavo povelje, komu v prid in korist?

V daljavi so rezko zazveneale fanfare, so zagrmeli bobni; zemlja se je stresla, armade je obsul trepet in vse naokrog je zagorelo v strašnih plamenih žarih, težko svinčeno nebo se je vnelo in gorelo, gorelo. Armade so se kopale v škrlatnih morjih luči in plamenov, mešajočih se z zadušljivim dimom, ki se je vil v velikanskih črnih meglah.

«Beživa, gospod, to je strašno ... Bruno se je užgalo, gori, žge, s postoterjeno težo me pritiska, lomi. Ah, beživa, beživa, gospod; saj ves goriš, saj ves gorim!»

Gospod ni odgovoril, še globlje se je sklonil in še krepkejše objel goreče bruno. Sredi plameneče halje je bilo njegovo telo prozorno kakor steklo in prosojno kakor mesečina: mož vidi natanko in z grozo, kako se gospodu v prsih stiska, vije in premetava krvaveče srce kakor riba na vročemrodu.

Visoki rezki kriki so se kakor mesarice zasekale v trepetu in strahu pričakujoče armade: «Pozdrav na desno in levo!»

En sam hip, en sam zgib in eno samo daveče kladivo v srcih: armade so uprle proti uhodu prehoda svoj pogled, ki ni utripnil, široko razprt je bil in dihal prsi in sence razganjajoči vihar groznega trenutka. Vse bližje se je pomikalo besneče tulenje, zvenenje in ropotanje: v prehod je v lahnem diru udrla glasno kruleč in grizoč se čreda debelomastnih svinj, za njo je sedemsto parov črnih, ogenj in kri prhajočih, zemljo gazečih žrebcev vleklo velikanski voz, ki je s svojimi železnimi kolesi na globoko rezal črno zemljo kakor vodo in z njim so se v nepreglednih črnih trumah podile in prerivale sestradane, noč ljubeče hijene in po krvi in mesu zavijajoči volkovi.

Na vozu se je trlo krdelo nagih, na pol pijanih žensk, katerih meso je plesalo razvratne divje plese, vreščalo ostudne, po vinu smrdeče pesmi in koprnelo po blaznih ognjenih objemih. Na vzvišenem prostoru je sedel nestvor v človeški podobi, ki je grabil s svojimi tolstimi rokami in železnimi nohtovi med plešoče ženske in jih metaj nenasitno in zlobno krohotajoč se med hijene in volkove.

«Kdo je to, gospod, kdo je ta ostudna pošast na vozu?»

«Nenasitnost se ji pravi.»

«Uf, brrr...»

Kri in mozeg je sušila gadost njenega pogleda; pred njenim mrzlim, žgočim smehom bi se izrval kamen iz zemlje in bi zbežal. Sedela je debelo na svojem prestolu, cmokajoč odpirala usta in se plazila s svojimi malimi, globoko v masti čepečimi očmi po armadah, ki so obnemele trepetale kakor orjaške gore ob uri besnečega in rjovečega planinskega orkana.

«Tako je prav, to ljubim jaz, hahaha... Vina, vlačuge!»

Ponudili so ji zvrhan zlat čeber vina, ki ga je pošast na dušek izpraznila in ga zavalila po vozu:

«Tako, mha! In sedaj...» je planila Nenasitnost kvišku, da se je stresel voz, so se vzpenjali in plašili divji žrebci pred njenim

gromečim, od besne strasti in razjarjenosti dušečim se glasom, «in sedaj vam povem, ve moje vojske, vi junaki moj, zakaj sem vas poklical in zbral v ta veseli dan ob tej blaženi uri. Zbral in poklical sem vas, krasni junaki moji, da ubijem človeka, dednokletega svojega sovražnika (tu se je vjel njen pogled s Kristusovmi očmi in... strme je obstala, obnemela za trenotek, nato pa je zabesnela, dvignila in stresala pesti v navalu krvavih pen) in že je tu on, on, on... Človek, človekov bog... Da, da, da... ubiti moram človeka, zvezati in v prah poteptati boga samega. Ubiti, pokončati, streti, uničiti vse, kar je lepo, dobro, uničiti smisel vsemu. Ti pa si prišel ob tej uri, da ga braniš, da mu vpiješ in kričiš: Še sem tu, še, še, še... Ne, ne, ne! Ubijte' ga, ubijte človeka! Česa se naj bojimo, pred kom naj trepetamo, krasni moji junaki? Z nami, z menoj so moji silni zavezniki, ki sta jih že v davni preizkusila vreme in čas v vseh prilikah in položajih. Kdo pa so ti silni preizkušeni zavezniki? O, saj jih poznate, poznate jih po imenu in lastnosti! V prvi vrsti je zviti in prekanjeni Alkohol, je silni, strašni Denar, prekrasna Ostudnost, učinkovita in ljubezniva Nesramnost, v drugi vrsti pa divna Laž, sladka Zahrbtost, lahkonoža Krivičnost in krona vseh in vsemu — genijalni Hudič. Hahaha, ali jih je treba še več, ali naj naštejemo še celo vrsto manjših in zvestih zaveznikov! Čemu, zakaj? Saj jih je osem silnih, najsilnejših, junaki, krasne moje vojske, katerih že imena sama vas morajo podžgati, prepojiti z ogorčenim srdom proti človeku, ki je sam, samcat in nima drugega zaveznika kakor blodne sanje o mrzkem Delu, o ostudni Lepoti, odvratni Dobroti, raztrgani, povaljani Resnici, Odkritosrčnosti, hahaha! — o Pravičnosti in idijotskem Bogu. To, samo to je človekova beraška moč in sila!

Tam si ti, ti utelešenost človekovih blodnih sanj! Čemu prihajaš, kamen spotike? Saj se komaj giblješ, cunjia! Ali ti ni bilo zadosti, da si že enkrat križan visel, ali ti še ni popolnoma zvodenela kri? Ne boj se: še so farizeji, še so Pilati hahaha!..., ki te bodo vdrugeč razpeli med nebo in zemljo, da boš ljudem razkazoval svojo klaverno nagoto v pričevanje in dokaz, da si le utelešenost bločnih sanj. Bodi, tudi v drugič boš križan!»

Nenasitnost je stegnila svojo tolsto roko s črnimi železnimi nohtovi, iz grla ji je zagrmel divji trgajoči se smeh, hijene in volkovi so zagnali vihar tuljenja in ostrega sekanja z zobmi, ognjen orkan je planil iz podrgetavajoče zemlje in stresajočih se nebes:

armade so zarjule v grozni bolečini, divji pijanosti, slepem strahu in demonskem trepetu. Zarohnelo je vse križem, se raztreščilo in bobnelo; sredi tulenja zveri, kruljenja svinj, sredi morja sikajočih plamenov, sredi tolstega dima brizgajoče krvi, krikov in zdihov je rezal in paral široki in žgoči smeh Nenasitnosti: človek je klal človeka.

Človek, sin človekov je stal upognjen pod svojim bremenom, kakor da pričakuje in preži. Iz besneče teme so se na mah izvili visoki, zategnjeni, komaj razločni vzkriki, ki so se ponavljali vedno jasnejši in proti nebu je udaril en sam krik kakor blisk: «Mati, Kriste, Bog!»

«Ali slišiš, ali čuješ, stari? Človek kliče, človek se probuja! Hitiva, pojdiva še to minuto!»

«Saj komaj živim, saj me ni več...»

«Za menoj!»

Šla sta, hitela, tekla in se prevračala pod bremenom; naravnost v vihrajoči orkan sta jo namerila in se zarezala vanj. Plahorepa tema je bežala pred škrlatnim žarom v silnih skokih, se topila v svetlobo in dan, vihar in ognjeni orkan sta se udrila pred mirom in tišino: pred njima je na nepreglednem polju ležala krvava, umazana, v mukah in trpljenju spačena smrt.

«Koliko življenj si štela to uro, smrt?»

Smrt je zarezgetala:

«Ne vem natanko, nisem utegnila šteti. Trideset milijonov jih bo po malem z drobižem in babami. Pa jih še bo, še... vse to je bilo meni zapisano to uro, toda milostno sem šla mimo; poglej in uživaj!»

Na neizmernem polju so se od vsepovsod zgrinjale tihe in mračne množice, množice pohabljenih, slepih, gluhih, bolnih in blaznih, množice sestradanih in uničenih otrok, sirotnih fantičkov in deklic, množice v bolečini in osamljenosti boga in svet proklinjajočih mater in vdov, množice starcev in stark, množice strtilih, v bolnem smehu v propast drvečih žensk, vse te množice so se v dolgih, nepreglednih trumah zgrinjale okoli gore razpadajočih trupel, ki so jih trgale hijene in volkovi z do oči okrvavljenimi gobci, hijene in volkovi s človeškimi obrazi. Z vrha gore je donel nesramno izzivajoči, zasmehujoči in žaleči krohot zmagoslavja pijane Nenasitnosti, ki ga je spremljalo zadovoljno kruljenje leno prebavljajočih svinj.

Kam so hitele vse te množice, kam so hotele? Ali ni bila na njihovih mrliških obrazih zapisana silna, jeklena volja po novem, vse lepšem, plodonosnejšem življenju, po novem, pravičnejšem in boljšem bogu, po bogu solnca, zraka, zdravja, dela in svobode? Ali ni bil to človek, ki se je izvil smrtnemu objemu, da odkrito in naravnost zavpije, zakriči: «Proč vsi vi, ki ste me obsodili v smrt, kajti živeti hočem, delati hočem, biti hočem samo suženj zemlji in svojemu večnemu koprnenju!»

«Gospod, saj to ni smrt, saj to je življenje! Ali ni smrt obenem kal najsilnejšega mladostnega življenja?»

Vse bližje in bližje so se k gori primikale množice kakor nevdržno valujoče morje, gora se je pričela gibati, stresati, razklenjene kosti so se zopet sklepale, otopele in globoko vdrte oči so utripale, so spregledale in Nenasitnost je kakor zid prebledela vrhu stresajoče se gore, se dvignila in gledala od groze medleč po širnem polju, ki ga je vse v nedogled pokrivalo kakor kri rdeče, v toplem vetriču dehteče cvetje. V smrtnem strahu je kriknila Nenasitnost: «Kaj vidim, kaj slišim? Vse se dviga, raste in stega roke proti meni! Ali si to ti, človek, ali je to tvoj grozeči obraz? Ali se je iz ene kaplje tvoje prelite krvi dvignilo deset grozečih pesti? Te roke proč od mene, proč od mene ta strašni obraz!»

Vse višje se je dvigalo morje, vse višje in višje so se gnali valovi in butali ob goro probujajočih se trupel. Vsa ta trupla so oživela, se spojila v eno samo od groze silno telo, ki se je dvignilo in streslo s sebe Nenasitnost. Nenasitnost je besno zarjula, se zakadila v telo in ga praskala s svojimi železnimi nohtovi. Sprijela sta se kakor dvoje železnih gor, se stiskala in premetavala. To grozno, velikansko telo je bil — človek.

